

Bejárható életpályák? Fejlesztési elképzelések az átlagos illetményadatok tükrében

Napjaink közbeszédének egyik leggyakoribb szófordulatává vált az életpályamodell, s nem csupán a fogalom jelképezte szakpolitikai változások és a velük kapcsolatban kialakult diskurzus, hanem a változásokkal együtt járó, a közszféra különböző területein megfogalmazott bérfejlesztési vállalások indokán egyaránt. Elemzésünkben felvetjük a közszférában esedékes általános béremelés szükségességének kérdését, valamint a kereseti statisztikák eszköztárát segítségül hívva bizonyítjuk, hogy indokolt volt a bérfejlesztés kérdéskörének napirendre vétele.

Szeptember 1-jén életbe lépett a pedagógus-életpályamodell, melynek bevezetésével a kormányzat – a szakpolitikai változtatások mellett – átalakította a pedagógusok illetmény-rendszerét. Annak a megítélése egyelőre még kérdéses, hogy az illetményrendszerben végbemennő változások volumenüket tekintve mennyire fajsúlyosak. Egyrészt nem tudjuk, hogy a szándéknyilatkozat szintjén 2017-ig beígért további béremelések valóban megtörténnek-e, másrészt, hogy hogyan és milyen ütemezésben fog lezajlani a pedagógusok minősítésének folyamata, mikor és mekkora létszám részére fog megnyílni az előrelépés lehetősége. A jövő mellett azonban az elemző számára egyelőre a jelen is tartalmaz kérdőjeleket. A korábbiakban alkalmazott, helyileg eltérő illetmény-pótlékolási rendszer megszűnésének következtében azt ugyanis kizárólag az egyes esetek ismeretében lehet megítélni, hogy hányan jártak jól az életpályamodell bevezetésével.

Jelen elemzés célja éppen ezért nem a számháborúba való bekapcsolódás, hanem egy, az életpályamodell kapcsán felmerült fontos stratégiai kérdésfeltevésnek a körüljárása. Jelenen annak, hogy a hazai bérszínvonal ismeretében indokolt-e a közszféra illetményrendszerének megváltoztatása és az ezzel együtt járó bérfejlesztés? A pedagógus-életpályamodell ugyanis nem egy kiragadott eset napjaink bérfejlesztésének gyakorlatában. A 150 ezer pedagógust és iskolai alkalmazottat érintő életpályamodell szeptemberi bevezetése mellett¹ egyaránt öszre datálódik a mintegy 95 ezer egészségügyi dolgozót érintő béremelés kifizetése.² Az együttesen 260 ezer foglalkoztatottat – az állami alkalmazottak 36,8 százalékát!³ – érintő béremelés idén mintegy 55,5 milliárd forintba, jövőre további 152,9 milliárd forintba kerül. Amennyiben pedig a Magyar Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Programban⁴ felvállaltak értelmében a fenti létszámot – egyelőre kizárólag képzeletben – kiegészítjük akár csak a központi közigazgatásban foglalkoztatott körülbelül 60 ezer fővel, nem járunk messze a valóságtól, ha kijelentjük, hogy az állam által foglalkoztatott munkavállalók majdnem felét (körülbelül 47 százalékát) érintő bérfejlesztési igényről beszélhetünk. Amennyiben pedig a pedagógus-életpályamodell túllép a köznevelés keretein, s valamilyen módon kiterjed a felsőoktatásban dolgozóakra, illetve a közszoigazgatási életpálya a központi közigazgatáson túl a helyi közigazgatásban dolgozó köztisztviselők részére is közelre kerül, a közszféra egészét közelítő bérfejlesztésről beszélhetnénk. A fentieknek egy jelentős része jelenleg még fikció, a megvalósult bérfejlesztések, illetve a stratégiai dokumentumokban lefektetett vállalások mindenesetre felértékelik az elemző számára a kérdéskör vizsgálatát.

Fontos költségvetés-tervezési – és ezáltal az elemzői kört is foglalkoztató – kérdés, hogy a részben megvalósult és a jövőben kiterjesztésre kerülő egészségügyi és köznevelési bérfejlesztéseknek, valamint az esetlegesen a közigazgatásban megvalósuló közszoigazgatási életpályamodell bevezetésének megvan-e a fedezete? Jelen elemzés azonban nem ennek a vizsgálatát tekinti missziójának, mivel megítélésünk szerint a fenti kérdésfeltevést megelőzi egy

¹ Köznevelésért Felelős Államtitkárság [http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/oktatasert-felelos-allamtitkarsag/hirek/jelentosen-no-a-pedagogusok-bere].

² Egészségügyért Felelős Államtitkárság [http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/egeszsegugyert-felelos-allamtitkarsag/hirek/magasabb-fizetesek-szeptembertol-az-egeszsegugyben].

³ Az adat a KSH által „Köztisztviselők és közalkalmazottak létszáma a költségvetési intézményekben” címen közzétett statisztikából következik [http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qli010.html]

⁴ Magyar Program 11.0 [http://magyaryprogram.kormany.hu/].

másik, legalább annyira fontos kérdéskör vizsgálata. Méghozzá az, hogy – eltekintve a szükséges források rendelkezésre állásától – egyáltalán mennyiben volt indokolt a bérfelvezetések napirendre vétele. Az mindenki számára nyilvánvaló, hogy az állami alkalmazottak és a véleményüket a nevükben artikuláló szakszervezetek önmagában támogatják a béremelést: érvelésük értelmében az elmúlt évek bérstopja következtében bérük 2003 óta gyakorlatilag változatlan. Érdemes persze rögtön hozzáfűznünk, hogy a fenti állítás kizárólag az alapilletményre igaz. A közalkalmazotti jogviszonyban foglalkoztatottak esetén a munkáltatói döntésen alapuló illetményrész esetleges megállapításának,⁵ valamint a köz- és kormánytisztviselői illetmény esetleges eltérítésének következtében az egyes személyek szintjén – amennyiben az intézményi költségvetésekből ez kigazdálkodható volt – mindig is megvolt a bérfelvezetés lehetősége. Tény azonban, hogy ez egyrészt részben korlátozott mértékben, másrészt hektikusan, minden kiszámíthatóság és állandóság nélkül. A korlátozottság és a hektikusság mellett az alkalmazott gyakorlat további problémája, hogy esetenként bérfeszültségeket eredményez az egyes munkavállalók között, még akkor is, ha meghatározott teljesítményértékelési követelmények képezik az eltérítési lehetőségek alapját. A fentiekben bemutatottak persze továbbra is fennállnak, a mindenkit megkülönböztetés nélkül érintő bérfelvezetések azonban képesek tompítani a bérfeszültségből eredő problémákat. A munkavállalók és a munkáltatók szemszögéből tehát – amennyiben eltekintünk az esetlegesen felmerülő többletterhektől és a változásokat negatívan megélt egyedi esetektől – nyilvánvalóan üdvözlendők a bérfelvezetés keretében megfogalmazott kormányzati elképzelések.

Az általános, inflációt meghaladó bérfelvezetéssel kapcsolatban azonban mindig felmerül egy kérdés, ami az adott szektor teljesítménye és a bérek kapcsolatára irányul. Általánosságban a kérdésfeltevés úgy hangzik, hogy a meghatározott időszakban termelődött-e akkora mértékű többletteljesítmény, ami indokoltá teszi a bérfelvezetést? A kérdésfeltevés a közszféra esetén is adekvát, megválaszolása azonban meglehetősen nehézkes, köszönhetően annak a visszatérő, a közszféra gazdálkodását kísérő jelenségnek, hogy a közszolgáltatások terén nem olyan egyértelmű az eredményesség és a teljesítmény fogalmának meghatározása. Sőt, amennyiben figyelembe vesszük a bérek tízéves „kvázi” változatlanosságát, a kérdésfeltevésünk – a definíciós korlátokon túl – egyebekben is módosul. Esetünkben tehát így hangzik helyesen: valóban generált-e a szektor olyan többletteljesítményt az elmúlt időszakban, melynek révén rászolgált a béremelésre, vagy a jelenlegi béremelés önmagában is elfogadható indoka a béreknek a leadott teljesítménytől történt korábbi leszakadása?

Amennyiben – a szakterületi specifikus tudástőke hiányában – nem az egyes szakterületek szintjén, hanem összességében, a közszférát egységesen kezelve kívánunk válaszolni a fenti kérdés első felére, akkor megítélésünk szerint a hazai és a nemzetközi szervezetek által rendszeresen publikált versenyképességi tanulmányok lehetnek az irányadók. A 2000-es években végzett állami számvevőszéki vizsgálatok jelentései⁶, az IMD World Competitiveness Center versenyképességi évkönyvei, valamint a Világgazdasági Fórum versenyképességi jelentései mind romló mutatókról számolnak be hazánk vonatkozásában.⁷ Az összesített versenyképességi mutatószámoknál azonban még nagyobb arányban romlik – a vizsgálatok során különböző indikátorok használatával szintén számszerűsített – szociális kereteket is magába foglaló kormányzati hatékonyság megítélése. Az ugyan könnyen előfordulhat, hogy bizonyos évek vonatkozásában találhatunk pozitív előrelépéseket az egyes tényezőkben, az elmúlt másfél évtizedre jellemző tendenciák szintjén azonban kijelenthető, hogy a közszektor hazánk versenyképességéhez történő hozzájárulása nemhogy nem javul, hanem kifejezetten romlik. A tendencia okainak vizsgálata folyamatosan napirenden van. Legutóbb *Minden egész eltörött* címmel az Akadémiai Kiadó jelentette meg gazdaságpolitikai kerekasztal-sorozatának hatodik kötetét, melyben többek között az a következtetés fogalmazódik meg, hogy a lemaradás oka az azóta eltelt évtizedek nagy többségére jellemző politikai paternalizmus eredményezte osz-

⁵ Szükség esetén természetesen kinevezés-módosítással együtt járva.

⁶ Állami Számvevőszék Kutató Intézete (2009): Az állam célszerű gazdasági szerepvállalása a XXI. század elejének globális gazdaságában.

⁷ Állami Számvevőszék Kutató Intézete (2010): A közszféra és a gazdaság versenyképessége – empirikus eredmények és tanulságok.

totható gazdaságpolitikában és magas költségvetési hiányban, illetve a méretében és forrásfelhasználásában egyaránt túl nagy állam fenntartásában van.⁸ A legutóbbi állítást mi magunk is igyekeztünk korábbi tanulmányainkban bizonyítani.⁹ További érdekes vizsgálati kérdés, hogy a versenyképesség romlása milyen mértékben köszönhető a kiépített társadalmi intézmények sajátságainak, és milyen mértékben az általuk foglalkoztatott munkaminőségének. A kettő közötti kapcsolat alapján – a helyzetet némileg leegyszerűsítve – azonban úgy véljük, hogy a versenyképességi tényezők elmúlt évekbeli alakulásának ismeretében a bérfelvezetés indokaként nem lehet megnevezni lényeges teljesítményjavulást.

Elemzésünkben ebből következően a fentiekben feltett kérdés második felére összpontosítunk. Azt kívánjuk megvizsgálni, hogy a közszférában az egyes jogviszonyokban és egyes foglalkoztatási ágakban foglalkoztatottakra jellemző, az elmúlt években a béremelések elmaradása következtében gyakorlatilag állandósult átlagbérek, valamint a magyarországi átlagbérek és a gazdaság egyes ágazataiban fizetett átlagbérek alakulása között hogyan változott a „közsféra–versenyszféra béröllő”. A közszférában foglalkoztatottak keresetei és a versenyszférában foglalkoztatottak keresetei közötti szakadék milyen irányban változott, és a változás valóban indokolta/indokolja-e a közszférában részben megvalósult, részben beharangozott bérfelvezetéseket? Hozzáteve természetesen azt, hogy mivel a közszférára jellemző átlagos bérszínvonal önmagában történő közreadása nagymértékben elrejtene az egyes jogviszonyokban történő foglalkoztatásból eredő, közszférán belül is létező nagy illetménykülönbségeket, a közszférát természetesen nem egységes egészként, hanem az egyes részterületeire fókuszálva kívánjuk értelmezni.

A feltett kérdésre adandó válasz megtalálásához az elemzés a következő eszközrendszerrel él. Egyrészt a Nemzeti Munkaügyi Hivatal Kutatási és Elemzési Főosztálya által rendelkezésünkre bocsátott¹⁰ átlagos alapláb- és kereseti adatok bemutatásán és értelmezésén keresztül érzékeltetni kívánja a közszférán belüli átlagkeresetek alakulását az egyes jogviszonyok szerinti bontásban, másrészt – az adatokat némileg kiegészítve és összehasonlítva a költségvetésben és a nemzetgazdaságban alkalmazásban állóknak a Központi Statisztikai Hivatal által nemzetgazdasági ágak szerinti bontásban publikált rendszeres havi bruttó kereseti kimutatásaival – diagnózist kíván nyújtani a közsféra kereseti viszonyairól, és meg kívánja vizsgálni a beharangozott bérfelvezetési igények indokoltságát.

Nemzetgazdasági ágazatok szerinti átlagkeresetek alakulása (2003–2012)

Az 1. táblázatból képet kaphatunk a havi bruttó átlagkeresetek változásáról a nemzetgazdaság egészének tekintetében. A feltüntetett adatokból érzékelhető, hogy a 2003-tól 2012-ig tartó időszakban – a 2009-es és 2010-es válságévet leszámítva, amikor annak köszönhetően, hogy mind a versenyszféra, mind a közsféra a kieső megrendelések, illetve források következtében a munkaerő megtartásának is örülhetett (nemhogy bérfelvezetésre gondolhatott volna), a bérek gyakorlatilag stagnáltak – minden évben érezhető, négy százalékpontot meghaladó nominális bérnövekedésről beszélhetünk. Ennek eredményeképpen, a vizsgált időtáv alatt a nemzetgazdaságban alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete nominálisan mintegy 63 százalékkal növekedett. Amennyiben a bérek növekedését nemcsak önmagában, hanem vásárlóértékén – a táblázatban feltüntetett átlagos éves inflációs értékeket felhasználva – is megvizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy az elmúlt tíz év alatt, az alkalmazásban állók esetén 3 százalékos közelítő reálbér-növekedésről beszélhetünk.

⁸ Murakózy László et al. (2013): *Minden egész eltörött*. Akadémia Kiadó

⁹ Felméry Zoltán (2013): Az állam méretének és társadalmi szerepvállalásának tendenciái – foglalkoztatás és erőforrás-allokáció a közszférában (1989–2010); valamint A költségvetési kiadások diagnózisa és csökkentésének lehetőségei. *Elemzések*, NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, 2013/5 és 2013/13.

¹⁰ Itt szeretnék köszönetet mondani a Nemzeti Munkaügyi Hivatalnak, valamint a hivatal keretei között működő Kutatási és Elemzési Főosztály vezetőjének és munkatársainak a rendelkezésünkre bocsátott adatokért, valamint segítségükért.

Alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete és a fogyasztói árak alakulása a nemzetgazdaságban (2003–2012) ¹¹				
Év	Gazdaságilag aktív népesség száma (efő)	Alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete (Ft/fő/hó)	Alkalmazásban állók havi bruttó keresetének változása (előző év = 100 %)	A fogyasztói árak alakulása (előző év = 100 %)
2003	4 321	137 193	112,0	104,7
2004	4 352	145 520	106,1	106,8
2005	4 382	158 343	108,8	103,6
2006	4 403	171 351	108,2	103,9
2007	4 412	185 017	108,0	108,0
2008	4 400	198 964	107,5	106,1
2009	4 376	199 837	100,4	104,2
2010	4 430	202 525	101,3	104,9
2011	4 435	213 094	105,2	103,9
2012	4 449	223 060	104,7	105,7

1. táblázat: Havi bruttó átlagkeresetek és a fogyasztói árak alakulása a nemzetgazdaságban

A fenti adatok a nemzetgazdaság egészének alkalmazotti állományára jellemző átlagbéreket reprezentálják, azaz a versenyszférára jellemző némileg magasabb átlagos bérek, valamint a közszférára jellemző némileg alacsonyabb átlagos bérek eredői. Önmagukban ezen adatok alapján – abból adódóan, hogy ezen értékek kialakulása mögött jelentékeny befolyásoló hatással jelen van a közszféra bérszínvonala is – nem ildomos tehát az egyes foglalkoztatotti jogviszonyokban fizetett közszolgálati béreket összehasonlítani. Az elemzés céljaként definiált kérdés megválaszolásához szükséges átlagbérek megismerésének igénye okán mindenképpen szükséges szétválasztanunk a verseny- és a közszférát.

A közszféra és a versenyszféra közötti bérkülönbségek érzékeltetése érdekében elsőként a dominánsan állami alkalmazottakat tömörítő nemzetgazdasági ágazatokban jellemző átlagos bruttó átlagkereseteket kívánjuk összehasonlítani. Érdekes vizsgálati kérdés ugyanis annak az áttekintése, hogy a közszféra munkavállalóit is tömörítő ágazatokban az átlagos bruttó bérek hogyan alakulnak annak a függvényében, hogy valaki költségvetési szervnél, vagy pedig magánvállalkozásnál dolgozik-e. A 2. táblázatban látható 2012. évi adatok¹² alapján elmondhatjuk, hogy a közigazgatás, az oktatás, valamint az egészségügy és a szociális ellátás esetében egyaránt magasabb a magánszolgáltatóknál dolgozók átlagos bére, mint az állami alkalmazottaké. A fizikai foglalkozásúak esetén valamivel kisebb, a szellemi foglalkozásúaknál valamivel nagyobb mértékben, de mindkét csoport esetén elmondható, hogy kizárólag a fizetések alapján a többségében állami alkalmazottakat foglalkoztató nemzetgazdasági ágazatok esetén kifizetődőbb a magánszektorban dolgozni. A táblázat alapján ugyan a költségvetési szervek, illetve – a költségvetési szerveket is tartalmazó – nemzetgazdaság egésze kerül összehasonlításra, mivel azonban a nemzetgazdasági átlagkeresetknél alacsonyabb a költségvetési szerveknél foglalkoztatottak átlagkeresete, a táblázatban látható arányoknál biztosan magasabb arányokat kapnánk az adott gazdasági ágazatban költségvetési szerveknél, illetve magánszolgáltatóknál dolgozó munkavállalók átlagos keresetének összehasonlításakor.¹³

¹¹ Forrás: KSH adatbázis, alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete – [http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qli001.html]; Fogyasztói árak alakulása [http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qsf001.html].

¹² Az adatok a változási arányokban észlelhető ellentmondás okán némileg fenntartásokkal kezelendők.

¹³ Ezt sajnos a megfelelő bontásban közölt adatok hiányában nem tudjuk közvetlenül megtenni.

Alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresetének változása a közsféra ágazataiban ¹⁴			
2012	Költségvetési szerv (Ft/fő/hó)	Nemzetgazdaság (Ft/fő/hó)	Arány (%)
Összesen			
Közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás	234 576	247 139	105,4
Oktatás	191 799	197 344	102,9
Humán-egészségügyi, szociális ellátás	140 980	151 446	107,4
Szellemi foglalkozásúak			
Közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás	264 937	282 458	106,6
Oktatás	208 035	214 218	103,0
Humán-egészségügyi, szociális ellátás	178 619	188 719	105,7
Fizikai foglalkozásúak			
Közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás	167 701	169 142	100,9
Oktatás	109 549	112 806	103,0
Humán-egészségügyi, szociális ellátás	91 205	96 466	105,8

2. táblázat: Alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresetének változása a közsféra ágazataiban

A vizsgálat hatóságát célszerű azonban a nemzetgazdasági ágazatok egészére kiterjeszteni. A 3. táblázat a nemzetgazdasági ágazatok szerinti bontásban mutatja be az egyes ágazatokban 2003-ban, illetve 2012-ben fizetett átlagos béreket, valamint azok értéksztű változását.¹⁵ A táblázat, illetve az abban szereplő változási mértékek két figyelemre méltó tanulsággal szolgálnak. Egyrészt, érdemes megvizsgálunk az egyes ágazatokra jellemző átlagos változási mértékeket. Ezek alapján rendkívül szembetűnő, hogy a három – a foglalkoztatotti létszámok alapján dominánsan – közszférabeli ágazatra jellemző változási mértékek lényegesen elmaradnak a többi ágazat esetében fennálló változási mértékektől. 2003 és 2012 között az egyes ágazatokra jellemző átlagbérek átlagosan 68,4 százalékkal növekedtek, az átlagos aránytól azonban jóval elmarad a közigazgatás 36,6 százalékos, az oktatás 21,6 százalékos, valamint az egészségügy 16,5 százalékos bérnövekedése. Még a zömében középfokú végzettségű munkavállalókat foglalkoztató, adminisztratív tevékenységeket tömörítő ágazat növekedési üteme is jóval meghaladta a közsféra ágazataira jellemző növekedési ütemet, amelynek alapján az adminisztratív tevékenységeket végzők átlagbérei elkezdtek felzárkózni a közsféra ágazatainak átlagbéreihez, sőt az egészségügyben és a szociális ellátásban fizetett átlagbéreket mára már meg is haladták!

A táblázatból megállapítható, hogy a fentiekben általunk is számszerűsített 63 százalékos havi bruttó átlagkereset-növekedés hogyan oszlik meg a versenyszféra és a költségvetési szféra között. Míg a versenyszférában átlagosan 84,1 százalékkal nőttek a bérek, addig a költségvetési szférában ez a növekedés csak 24,4 százalékos volt a vizsgált időszakban. Ez megítélésünk szerint további két dolgot jelent. Egyrészt – bár az adatokból nem számszerűsíthető, hogy az általunk a közsféra ágazatainak nevezett három ágazatban látható bérnövekedés hogyan oszlik meg az állami és a nem állami foglalkoztatottak között,¹⁶ de – kimondható, hogy – a sűrűn hangoztatott bérstop ellenére – ezekben az ágazatokban is volt bérnövekedés. Ugyanakkor ez a bérnövekedés nem volt elég a fizetések reálértékének megőrzéséhez. Az

¹⁴ A közsféra ágazatai terminológiát az egyszerűség és a könnyebb érthetőség kedvéért használjuk. Tisztában vagyunk vele, hogy a felsorolt nemzetgazdasági ágazatokban is tevékenykednek magánszolgáltatók és általuk foglalkoztatottak, mivel azonban ezen nemzetgazdasági ágazatokban foglalkoztatottak dominánsan állami alkalmazottak, elfogadottnak tartjuk a fenti, némi-leegyszerűsítő elnevezést.

Forrás: KSH adatbázis, Költségvetési szerv [http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_aves/i_qli028.html]; Nemzetgazdaság összesen [http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_aves/i_qli012b.html]; Nemzetgazdaság szellemi foglalkozásúak [http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_aves/i_qli016.html]; Nemzetgazdaság fizikai foglalkozásúak [http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_aves/i_qli014.html].

¹⁵ Abból kiindulva, hogy egy nemzetgazdaságon belül történik különböző ágazatok és szektorok összehasonlítása, a továbbiakban kizárólag a nominális értékek egymással történő szembeállításával élünk, az inflációval történő korrekció – abból kiindulva, hogy a fogyasztói árak alakulása minden szereplő számára ugyanakkora – a továbbiakban nem szükséges.

¹⁶ 2004-től állnának rendelkezésre az ehhez szükséges adatok.

1. számú táblázatban bemutatott fogyasztói árindexek felhasználásával az adatokból kiszámítható, hogy a reálértékben változatlan bérekhez mintegy 58 százalékos nominális bérnövekedésre lett volna szükség az elmúlt tíz évben. A 3. táblázatban látható ágazatok változási mértékét szemügyre véve ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy leszámítva két további, minimálisan reálérték-csökkenést elszenvedő ágazatot – a művészet és szórakoztatást, valamint a már megemlített adminisztratív tevékenységeket – komoly reálbércsökkenés kiemelten három ágazatban következett be: a közigazgatási, az oktatási és az egészségügyi ágazatban.

Alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresetének változása a nemzetgazdaságban, az egyes nemzetgazdasági ágazatok szerinti bontásban (2003; 2012)¹⁷			
Nemzetgazdasági ágazat	2003-as érték (Ft/fő/hó)	2012-es érték (Ft/fő/hó)	Változás mértéke (%)
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat	89 446	164 136	183,5
Bányászat, kőfejtés	142 882	271 012	189,7
Feldolgozóipar	123 914	230 877	186,3
Villamos energia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás	198 733	404 073	203,3
Vízellátás; szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladékgazdálkodás, szennyeződésmentesítés	119 341	223 206	187,0
Építőipar	94 193	163 649	173,7
Kereskedelem, gépjárműjavítás	115 922	212 521	183,3
Szállítás, raktározás	124 419	217 794	175,0
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	87 115	139 731	160,4
Információ, kommunikáció	250 308	410 045	163,8
Pénzügyi, biztosítási tevékenység	274 081	459 744	167,7
Ingatlanügyletek	122 087	219 287	179,6
Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	167 758	330 880	197,2
Adminisztratív tevékenységek	107 250	163 300	152,3
Közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás	180 866	247 139	136,6
Oktatás	162 293	197 344	121,6
Humán-egészségügyi, szociális ellátás	129 995	151 446	116,5
Művészet, szórakoztatás	137 826	209 930	152,3
Egyéb szolgáltatás	103 554	175 872	169,8
Nemzetgazdaság összesen	137 193	223 060	162,6
Ebből versenyszféra	127 032	233 829	184,1
Ebből költségvetés	160 844	200 027	124,4

3. táblázat: Alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresetének változása a nemzetgazdaságban

Mindennek következtében a közsféra ágazataiban fizetett bruttó bérek versenyképességüket tekintve jelentősen visszaestek az eltelt évtizedben. A 4. táblázatból látható, hogy amennyiben a 2003. és a 2012. évi havi bruttó átlagkeresetek alapján sorba rendezzük a nemzetgazdasági ágazatokat, és áttekintjük a közsféra ágazatainak az aktuális erőssorrendben elfoglalt helyzetét, komoly visszaesést láthatunk. Míg 2003-ban a rangsorba állított 19 nemzetgazdasági ágazat közül a közigazgatás, az oktatás, az egészségügy és szociális ellátás egyaránt a lista első felében foglalt helyet – s a közigazgatás és az oktatás is meglehetősen előkelő helyen szerepelt –, addig 2012-ben már csak a közigazgatás fért be a rangsor első felébe. Nem is beszélve arról, hogy a fentiekben kimutatott, a többi nemzetgazdasági ágazathoz képest alacsonyabb bérnövekedési ütem következtében mindhárom ágazat kivétel nélkül visszaesett a rangsorban. Az egészségügy és szociális ellátás a kritikus utolsó előtti helyre csúszott vissza! Ha ezt kiegészítjük azzal, hogy mind a 2003-as, mind a 2012-es év viszonylatában megvizsgáljuk, hogyan alakult az adott nemzetgazdasági ágazatban fizetett átlagbér a nemzetgazdaság egészében fizetett átlagbérhez viszonyított aránya, a fenti jelenség – nem

¹⁷ Forrás: KSH adatbázis [http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qli012a.html].

megdőbbentő módon – szintén visszaköszön. Abból következően, hogy a nemzetgazdasági ágazatok többségében a közszféra ágazataihoz képest szignifikánsan jelentősebb bérnövekedés jellemezte a 2012-ig tartó időszakot, a nemzetgazdasági átlagbérek, valamint a közszféra ágazataira jellemző átlagbérek elkezdtek távolodni egymástól. Így fordulhat elő az, hogy míg 2003-ban a közigazgatási ágazatban fizetett bérek jócskán, az oktatási ágazatban fizetett bérek pedig érezhető mértékben meghaladták a nemzetgazdasági átlagot, attól éppen csak alig maradt el az egészségügyi ágazat. Ezzel ellentétben 2012-re, bár a közigazgatásban fizetett átlagbérek még mindig átlag felettiak voltak, az oktatásban már érezhetően, az egészségügyben pedig katasztrofális mértékben elmaradtak az átlagos bérek a nemzetgazdaság egészére jellemzőtől.

A közszféra ágazatainak, a nemzetgazdasági ágazatok közötti havi bruttó átlagkeresetek alapján felállított rangsorban elfoglalt helye, valamint az egyes ágazatok havi bruttó átlagkeresetének nemzetgazdasági bruttó átlagkeresethez viszonyított aránya				
	Ágazatok között a havi bruttó átlagkereset nagysága alapján elért eredmény		Az adott évben a nemzetgazdaságban-, illetve az adott nemzetgazdasági ágazatban fizetett bruttó bérek aránya (%)	
	2003.	2012.	2003.	2012.
Közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás	4.	6.	131,8	110,8
Oktatás	6.	13.	118,3	88,5
Humán-egészségügyi, szociális ellátás	9.	18.	94,8	67,9

4. táblázat: A közszféra ágazatainak helyzete a bérv versenyben

Jogállások szerinti átlagkeresetek alakulása (2011¹⁸)

A fentiekben áttekintettük, hogy a nemzetgazdasági ágazatokra jellemző átlagos bruttó bérek alapján hogyan viszonyul egymáshoz a közszféra és a versenyszféra bérszínvonala. A közlétt adatok alapján egyértelműen kijelenthető, hogy az elmúlt tíz évre jellemző eltérő bérnövekedési dinamika következtében 2012-re érezhető távolság alakult ki a közszférában és a versenyszférában alkalmazásban állók bruttó keresetei között – két ágazat, az oktatás, valamint az egészségügy és szociális ellátás esetén mindenképpen. Az eddigiekben azonban kizárólag a nemzetgazdasági ágazatok szerinti bontásban közölt adatok felhasználásával közelítettük meg a kérdést. Ezek megítélésünk szerint önmagukban elegendőek lennének az elemzés céljaként definiált kérdés megválaszolásához, azonban egyrészt a fentiekben bemutatott eredmények további tesztelése érdekében, másrészt a közszféra további területekre bontásának igénye miatt a különböző jogállásokban foglalkoztatott munkavállalói csoportokra jellemző havi bruttó átlagkereseteket is össze kívánjuk hasonlítani. Még akkor is, ha a korábbiakban bemutatott eredmények, valamint a jogállások szerinti bontásban az alábbiakban látható eredmények – annak köszönhetően, hogy az egyes nemzetgazdasági ágazatok nem feleltethetőek meg egyértelműen egy-egy jogállásnak – némileg megnehezítik az összehasonlítást. Vannak ugyanis olyan ágazatok, ahol – a Munka Törvénykönyve szerint foglalkoztatottak elenyésző arányát leszámítva és a közfoglalkoztatás speciális mivoltából fakadóan attól a továbbiakban eltekintve – egy jogállás szerinti foglalkoztatás a jellemző, míg van olyan közszférabeli ágazat, ahol – a közfoglalkoztatástól szintén eltekintve – az 5. táblázatban szereplő valamennyi jogállásban foglalkoztatott alkalmazott megtalálható. Az előbbire kiváló példa az oktatási és egészségügyi ágazat, amely ágazatok esetében az állami alkalmazottak nagy többségükben közalkalmazottak (ennek értelmében a jogállás szerinti összehasonlítás során e két ágazatot nem is tudjuk elkülöníteni), míg a közigazgatási ágazatban közszoigazgatási tisztviselők, kormánytisztviselők, közalkalmazottak, a Munka Törvénykönyve szerint foglalkoztatottak, valamint a fegyveres szervek különböző jogállási törvényeinek (Hjt. és Hszt.) hatálya alá tartozó katonák és

¹⁸ 2011 májusi adatok alapján.

rendőrök egyaránt megtalálhatóak. Éppen ezért egy – még ha korlátozott – kitekintés erejéig is szükségesnek tartjuk a jogállások szerinti összehasonlítást.

Az 5. táblázat a különböző jogállások szerinti bontásban mutatja be az alapbérek, a keresetek, valamint az egyéb munkajövedelmek alakulását. Az alapbérek az adott jogállási bértábla, valamint az esetlegesen alkalmazott különböző intézményi besorolási szorzószámok eredője. Az alapbért az illetménykiegészítésekkel, illetve a különböző pótlékokkal kiegészítve jutunk el egy munkavállaló személyi illetményéhez, más szóval keresetéhez. A fentiekben a nemzetgazdasági ágazatok esetében vizsgált havi bruttó átlagkeresetek nem tartalmazták a különböző munkáltatói támogatásokat és költségtérítéseket is magukban foglaló egyéb munkajövedelmeket, ezért azoktól jelen esetben is eltekintünk.

A táblázatban megtalálható adatok megerősítik a korábbiakban tapasztaltakat. A költségvetési szférára jellemző átlagos kereset gyakorlatilag megegyezik a korábbiakban bemutatott adatokkal, és összehasonlítva a 2011-ben a nemzetgazdaságban fizetett havi bruttó átlagbérrel (az 1. táblázat alapján: 213.094 Ft), elmondható, hogy annak körülbelül 97 százaléka. Látható, hogy a közszférán belül vannak az átlagbért jóval meghaladó keresetű jogállású csoportok (bírák és ügyészek, kormánytisztviselők és NAV-munkatársak), vannak az átlagbér szintjén kereső jogállású csoportok (köztisztviselők, fegyveres és honvédségi állomány) és van egy, az átlagbértől leszakadó jogállási csoport, a közalkalmazottak csoportja.¹⁹ Érzékelhető tehát az a korábbiakban is kimutatott jelenség, miszerint a közigazgatásban foglalkoztatott heterogén jogállású csoportokra jellemző, hogy átlagos illetményük a nemzetgazdasági átlagbér felett alakul (nyilván az egyes jogállások között önmagában létező differenciák mellett), míg a közalkalmazott jogállású csoport leszakadásában tetten érhető az oktatás, valamint az egészségügy és szociális ellátás lemaradó átlagos bérszínvonala. A közalkalmazottakra jellemző átlagos kereset az oktatási ágazatra jellemző 2012. évi átlagos kereset (a 3. táblázat alapján: 197.344 Ft), valamint az egészségügyi és szociális ellátási ágazatra jellemző 2012. évi átlagos kereset (a 3. táblázat alapján: 151.446 Ft) között alakul, minimálisan az oktatási ágazat felé tolódva az oktatási ágazatban foglalkoztatott nagyobb alkalmazotti létszám következtében. Mivel pedig a közalkalmazottak az állami alkalmazotti kör körülbelül kétharmadát teszik ki, a költségvetési szférában jellemző 2011-es átlagbér a közalkalmazottakra jellemző átlagos havi bérek alacsony mivoltának köszönhetően – ellensúlyozva néhány magasabb keresetű, de volumenében jóval szerényebb jogállási csoportot – nem éri el a nemzetgazdaság egészére jellemző átlagbért.

Jogállás szerinti bruttó alapbér- és kereseti átlagok a teljes munkaidőben foglalkoztatottaknál²⁰			
2011	Alapbér (Ft/fő/hó)	Kereset (Ft/fő/hó)	Egyéb munkajöve- delem (Ft/fő/hó)
Közalkalmazottak	146 311	183 832	9 351
Köztisztviselők és választott tisztségviselők	220 958	259 478	24 337
Kormánytisztviselők és NAV alkalmazottak	259 099	288 959	17 253
Bírák és ügyészek és alkalmazottak	311 312	352 305	25 733
Munka Törvénykönyve szerint foglalkoztatottak	125 379	138 322	9 244
Közfoglalkoztatottak	84 287	84 528	830
Fegyveresek és honvédségi állomány	205 780	265 218	30 044
Költségvetés összesen	168 748	206 259	13 324

5. táblázat: Jogállás szerinti bruttó alapbér- és kereseti átlagok a teljes munkaidőben foglalkoztatottaknál

¹⁹ A közfoglalkoztatottak csoportjának vizsgálatától a korábbiakban is említett speciális mivoltukból eredően ezúttal is eltekintünk.

²⁰ Nemzeti Munkaügyi Hivatal, statisztikai lekérdezés.

Konklúzió

A közsféra a tevékenységek, a foglalkoztatottak volumene, valamint a jellemző havi bruttó átlagkeresetek alapján különböző ágazatokra és jogállási csoportokra bontható. A felsorolt három ismérv egyike szerint sem indokolt az egységesítés. Ebből következően egymástól akár szignifikánsan különböző kereseti viszonyok is megengedhetők a közszférán belül. A közsféra különböző jogállású csoportjainak ugyanis a versenyszféra más-más szegmensével szükséges foglalkoztatási szempontból versenyeznie, ez pedig indokolhatja a kereseti viszonyokban fennálló különbségeket. A különböző tevékenységet végző ágazatoknak azonban idomulniuk kell egyrészt a nemzetgazdaság egészére jellemző átlagos bruttó bérek színvonalához, másrészt az ugyanazt a tevékenységet végző magánvállalkozásokra jellemző átlagos kereseti viszonyokhoz. Amennyiben ugyanis a közszférára, illetve a versenyszférára jellemző bérek jelentősen eltérnek egymástól, a közsféra képtelenné válik a megfelelő szaktudással bíró munkavállalók megtartására.

Az elemzés során bemutattuk, hogy a fenti jelenség az oktatási, valamint az egészségügyi és szociális ellátási ágazatban foglalkoztatott közalkalmazottak esetében – az elmúlt tíz év bérnövekedési ütemében fennálló különbségek miatt – 2012-re hűsbavágó kérdéssé vált. Egy jól körülhatárolt foglalkoztatotti csoport esetében indokoltá vált egy azonnali és általános bérfeljesztés, amely képes leküzdeni a közsféra oktatási, valamint egészségügyi és szociális ágazatainak a nemzetgazdasági ágazatok közötti versenyképességi deficitét, egyúttal adott nemzetgazdasági ágazaton belül képes ellensúlyozni a kereseti különbségeket. A bevezetőben feltett kérdésre adott válasz tehát a következő: az elmúlt évek alacsonyabb bérnövekedési üteme a közsféra mindhárom kiemelt ágazatában reálbércsökkenést jelentett, aminek következtében az egészségügyi és az oktatási ágazatban azonnali bérfeljesztés vált/válik indokolttá. A közigazgatási ágazat átlagbérei a reálbércsökkenés ellenére is meghaladták 2012-ben a nemzetgazdasági átlagbért, ezért az általános béremelés nem azonnali kérdés, a tendenciák változatlansága esetén azonban itt sem kerülhető meg a közeljövőben a bérfeljesztés kérdése. Ahhoz, hogy a megfogalmazott célokat teljesíteni képes, megfelelően képzett, „minőségi” emberierőforrás-állomány álljon a közsféra rendelkezésére, le kell dolgozni a bérekben megmutatkozó különbségeket. Annak a vizsgálatát, hogy ez mennyiben sikerült az eddigiekben bevezetett intézkedések révén, illetve mennyiben sikerülhet a további kormányzati vállalások alapján, az elkövetkezendő évek bérfeljesztéseinek tényszámai alapján érdemes majd elvégezni.